

Paula Sartra, Alberta Camuse, Françoise Saganové, celou Lost Generation a další. Bylo by k nim však dobré připojit také jejich učitele a těmi byli i velcí Rusové 19. století, kteří na Slovensku, jak známo, působili přímo a dlouho. Neboť sami Euroameričané se k této guruovské úloze ruské literatury sami otevřeně hlásí. Problém spočívá také v tom, nakolik se tyto světové souvislosti, jinak řečeno znalost moderní světové literatury, tedy to, zda to domácí spisovatelé měli skutečně načteno, projevíly výrazněji v jejich tvorbě – v aplikaci na českou literaturu konce 50. a počátku 60. let minulého století bych mohl říci, že opravdu jen slabě nebo nezaznamenatelně – to všechno přišlo až o něco později. Je tu paradox, na něž upozornil jeden z bývalých sovětských disidentů Alexandr Zinovjev: tzv. stagnace u obou našich národů – hlavně 70. léta 20. století – přináší kromě nesporných negativ a vývojových katastrof – také vynucenou příležitost k zastavení a ohlédnutí; ztrácí razanci, ale získává hloubku a tím i schopnost tvorby radikální metafory: taková jsou třeba prozaická díla Okudžavova z té doby, stejně jako Ballekova – tedy z oněch „báječných let pod psa“.

Za druhé otevřené místo jsem si vybral nezbytí znovu nahlížet imanenci literárního vývoje: bylo by opravdu tragické, kdyby se literatura vyvíjela podle usnesení politických stran nebo cen ropy; zatím tomu tak asi nikdy nebylo a nebylo tomu tak ani v slovenské literatuře. To se jen zdá, že to podstatné je v tom, že literatura na povrchu podléhá mocenským tlakům: uvnitř literárního organismu pokračuje budování vnitřní hlubinné návaznosti, vlastní imanence pohybu a smyslu – to se pak vyjevuje ve chvíli, kdy bouře hněvu pomine, a ukáže se v plné síle a kráse. Ballekových děl si cenili lidé 70. a 80. let, cení si jich i nyní právě pro jejich cestu do hlubin, na nichž nepohodlně leží i současné dění. V tomto spodním proudu vnitřní pravdivosti je literatura svébytným, autonomním tvůrčím aktem, který ve své hlubinnosti překoná povrchové, dobově vymezené pnutí. V tom je také naděje nejen slovenské literatury, ale literatury jako kreativity jako takové. Totiž, že ani zahlcena povrchovým děním neztrácí vnitřní integritu, jež ji zajišťuje – když ne nesmrtnost – tedy alespoň dlouhověkost.

Ivo Pospíšil

Putování (nejen) ruskou prózou

Svatoň, V.: Proměny dávných příběhů. O poetice ruské prózy. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Pardubice 2004, 344 stran.

Kniha pražského literárního vědce Vladimíra Svatoně zahrnuje průřezově jeho produkci od sedmdesátých let 20. století až do doby vydání knihy. Hned v jejím úvodu čteme: „Nikdy mne příliš neuspokojoval genetický výklad literárních skutečností ... Nemohl jsem se smířit s představou, že smysl uměleckých výtvorů (ale i jiných faktů a událostí uměleckého života) bude postižen, jestliže se historik omezí na bezprostřední rekonstrukci okolností jejich vzniku, ať už má přitom na zřeteli okolnosti autorovy biografie nebo sociálních poměrů jeho doby.“¹ Skutečně pak celá kniha směřuje k jiným pohledům, třebaže jí historická poučenost, znalost reálií, vědomí historických i sociálních procesů není ani v nejmenším cizí. Jen jakoby poodchází – stejně jako literatura, o které píše – od prvoplánového

¹ Svatoň, V.: Proměny dávných příběhů. O poetice ruské prózy. Pardubice 2004, s. 5.

„rychlíkového“ nahlédnutí k tomu, co je pro V. Svatoň typické: jde mu o smysl a příčiny. *Proč a čím přesně* jako by byly otázky nabývající významu základního nástroje, kterým pracuje.

I členění knihy do oddílů odpovídá tematickému zaměření, nikoli historizujícímu pohledu. Začíná oddílem *Poetika*, pokračuje přes *Román*, pokračuje *Historií* a končí u posledního oddílu *Dokumenty*. Třebaže by názvy sváděly k dojmu, že vybrány byly stati co nejpřesněji a nejužší se vážící k danému zaměření oddílů, zdá se, že tomu tak není; hlavním kritériem výběru byla zřejmě autorova intence podat neucelený sice, ale zřetelnou koncepci provázaný výběr poukazující právě na nadčasovost, a přesto s časem a prostorem svázanou dynamiku vývoje ruské literatury.

Není cílem vypočítávat jednotlivé stati – jejich záběr je široký; zahrnuje zdánlivě ruskou literaturu 19. a 20. století, ale to je jen první dojem. Při čtení zjišťujeme, že Svatoňovy úvahy sice skutečně cílí k některým „středobodům“, kterými se mu stávají osobnosti nebo díla, že je však významně přesahuje. Tak se tu setkáváme nejen s Veselovským i Bachtinem, s Čiževským, Engelgartem a dalšími, ale stejně tak s Mukařovským, Fryem, Hegelem i Gadamerem a mnoha dalšími – Rusy i ne-Rusy. Není ruské teorie, jako by říkal výběr, jsou ruští představitelé, patříci však do širokého proudu evropského (velmi často německého, ale zdaleka ne jen jeho) i světového myšlení o literatuře.

Stejně tak v kapitole o románu vidíme široký tematický rozmach – od teorie románu jako takové (*Teorie románu a historická poetika. Kritická reflexe a mýtus ve struktuře žánru*) po konkrétně zaměřené další tři příspěvky. Velmi pak potěší stať *Typologie románu a román historický. Život Klíma Samgina M. Gorkého a „román rozpadu říše“* (s. 111-120), a to nejen proto, že Gorkij není zrovna častým tématem dobových úvah o ruské literatuře, ale hlavně kvůli široce koncipovaným (= daleko za Gorkého román jdoucím) úvahám o celistvosti, homogenitě, která, jak Svatoň mj. říká „nebyla ... ani v románu (chápaném tu obecně jako žánr – pozn. J. D.) prostě dána, ale spíše předpokládána, bylo ji možno zahlédnout jako spodní proud pod tříští jednotlivých událostí a osudů“.²

Totéž – o širí témat, zlomkovitosti, ale i „nasměrovanosti“ – pak platí o i rozsáhlém oddílu *Historie*. Svatoň do něj vybral příspěvků nejvíce, proto je nejrozsáhlejší; pojednává o ruské literatuře od počátku 19. století až do současnosti, od Puškina a Čadajeva po Nabokova, Brodského a Mamlejeva. A opět jsou to úvahy spojující historii, filozofii, estetiku i literární teorii vjedno. Svatoň jako by naplňoval dávné Hennequinovo „nejprve analýza, pak syntéza“ – všímá si detailů, dokáže je vyhmátnout s jistotou člověka, který terén, na který vstupuje, nejprve pečlivě rekognoskuje a pak teprve se po něm pohybuje. Svatoň tak činí stále s vědomím toho, že ruská literatura je sice svá, ale že je také včleněna do kontextů (nikoli jen do jednoho). Ve stati o Pasternakově *Živogovi* se tak mimo jiné najednou objeví (jen jako otázka, ale nikoli náhodně) spojení s Kunderou (s. 268), u Brodského téma Benátek (*Benátky – město a mýtus*, s. 285-289). O volném pohybu ruskou literaturou netřeba mluvit – Svatoň prokazuje schopnost vidět souvislosti, nacházet napřích tématy, časem i prostorem podstatné spojitosti. Poukazuje na propojenost časových dimenzí ruské kultury v celém jím sledovaném úseku tématy, myšlenkami, pojmáním světa. Vyhýbá se úskalí rusofilství – jeho zakotvení ve středoevropské kultuře mu umožňuje zůstat co nejobektivnějším a zachovat vědomí „přeshraničních“ souvislostí kultury – historický čas, prostor,

² Tamtéž, s. 125.

národnostní příslušnost, nic z toho není důvodem, proč nevnímat příslušnost k témuž vidění světa, k typologicky stejnému uvažování o něm.

Podtrhuje to i závěrečná část knihy (*Dokumenty*), která zahrnuje rozhovory s J. Trávníčkem, N. Macurovou a vystoupení v *Hostu*. I v ní jsme čtenáři nekonjunkturálních úvah, zasvěceného pohledu zakotveného ve vědomí souvislostí a vývojových peripetií.

Výbor studií V. Svatoně nedává ani „ploché“ ani „plastické“ pravdy, ale přináší úvahy, naznačuje či vyslovuje teze o souvislostech, snaží se prokázat kontinuitu specifického literárního reflektování historického pohybu člověka jako jedince – je cestou, po které se jde někdy trochu klopotně, ale s vědomím, že co chvíli naleznou vyhlídku tak působivou, že nelze nepokračovat. A Svatoň vede svou cestou, nikoli jen pohodlnými, populárními stezkami, které dávno prošlapali jiní – jak o tom svědčí např. i úvahy o slovanství (s. 314-315).

Josef Dohnal

Zrod moderní ruské literatury a literární kritiky

Manifesty ruského symbolismu III. Vydání, studie, komentáře Simona Koryčánková, Pavel Klein. Katedra ruského jazyka a literatury, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2004.

Manifesty ruského symbolismu IV. Kritika. Vydání, studie, komentáře Simona Koryčánková, Pavel Klein. Katedra ruského jazyka a literatury, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2005.

Pravdu mají dva badatelé z Masarykovy univerzity, kteří se již etablovali vlastními vědeckými pracemi a také dvěma svazky cyklu *Manifesty ruského symbolismu*, když symbolismus v Rusku považují za klíčový literární a umělecký směr, který dal vznik novému myšlení o literatuře a také vlastní moderní literární kritice. V podstatě vše, co přišlo potom, na něj reagovalo. Zde tedy leží těžiště moderní ruské literatury a jejích projevů kreativních a kritických. Texty jsou tištěny v ruském originále, každý svazek je opatřen soubornou studií a komentáři.

První svazek přináší především studii *Zrození symbolistního divadla*. I když je dnes díky např. internetu dostupnost některých textů již podstatně lepší, přece jen je takové vydání koncentrující prameny a současně je komentující a sumarizující, nedocenitelné. Navíc kvalita průvodních textů je mimořádně dobrá, jsou čtivé a instruktivní, aniž by postrádaly nutnou míru exaktnosti. Svazek z roku 2004 obsahuje text V. Brjusova *Nenužnaja pravda*, A. Bloka *O drame*, A. Bělého *Simvoličeskij teatr*, autorem dalšího je Anton Krajnij (pseudonym Zinaidy Gippiusové), je tu i Fjodor Sologub (*Teatr odnoj voli*), G. Čulkov (*Principy teatra buduščego*) a V. Ivanov (*Estetičeskaja norma teatra*).

Ve svazku z roku 2005 uvedeném studií *Zrození moderní kritiky* najdeme oddíl *Žurnalistika* a v něm stať A. Volynského, dvě stati opět napsal A. Krajnij (Z. Gippiusová), A. Bloka. A pak jsou tu čtyři oddíly rezonující problémy poezie, prózy, dramatu a divadla, nehledě na dva portréty Andreje Bělého (o Dmitriji Merežkovském a Vjačeslavu Ivanovovi). Jsou to vynikající studie, dobově ovšem příznačné. Je pro ně společné hledání nového estetického kódu, pocítování krizovosti literárního vývoje a nacházení nových, často profetických poloh slovesného umění. Není divu, že symbolisté byli často první, kteří vitali